

УДК 339:327:338.43

DOI: 10.37332/2309-1533.2024.4.2

JEL Classification: F02, F13, F51, F53, Q17, Q18

Іващук І.О.,
д-р екон. наук, професор,
професор кафедри міжнародної економіки,
Іващук О.В.,
д-р філософії,
викладач кафедри міжнародної економіки,
Нагірна Н.І.,
здобувач* третього рівня вищої освіти «доктор філософії»
за спеціальністю 292 «Міжнародні економічні відносини»,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

ІНСТРУМЕНТИ ЕКОНОМІЧНОЇ ДИПЛОМАТІЇ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ

Ivashchuk I.O.,
dr.sc.(econ.), professor, professor at the department
of international economics,
Ivashchuk O.V.,
Doctor of Philosophy, lecturer at the department
of international economics,
Nahirna N.I.,
candidate for the third level of higher education "Doctor of Philosophy"
in specialty 292 "International Economic Relations",
West Ukrainian National University, Ternopil

TOOLS OF ECONOMIC DIPLOMACY IN ENSURING FOOD SECURITY

Постановка проблеми. На сьогодні в сфері продовольчої безпеки нагромадилося доволі багато проблем, які потребують не лише декларативних заяв зустрічей на міжнародних майданчиках і прийняття стратегічних показників розвитку, а й перегляду форматів взаємодії країн та міжнародних організацій для підтримання продовольчої безпеки, конкретних кроків та дій, тим більше, що проблема голоду і недостатнього якісного харчування не вирішується впродовж багатьох років. Економічна дипломатія починає відігравати все більш видиму роль у забезпеченні глобальної продовольчої безпеки через формат двостороннього та багатостороннього співробітництва, зменшення (або, навпаки, підвищення) обмежуючих заходів у торгівлі, механізми фінансування проєктів в аграрному секторі та надання технічної допомоги для впровадження інновацій в сільське господарство (це особливо актуальне для країн, що розвиваються).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Економічна дипломатія в сучасних умовах охоплює широкий спектр питань, які одночасно торкаються продовольчих криз та міжнародного співробітництва, міжнародної торгівлі та інвестування, розвитку сільськогосподарського виробництва та кліматичних змін, доступу до продуктів харчування та соціального розвитку населення. На сьогодні основна більшість публікацій по цій тематиці – це аналітичні звіти та дослідження міжнародних організацій, зокрема ООН, Світового Банку, Світової організації торгівлі, ФАО. Серед українських науковців дослідження продовольчої безпеки стосуються, в основному, правового та інституційного регулювання, соціальних та економічних ефектів для країн. Щодо досліджень продовольчої дипломатії або ж її виокремлення як складової економічної дипломатії в контексті забезпечення продовольчої безпеки, то окремі аспекти цього питання розкривали в своїх працях Н. Грущинська, О. Надоленко, К. Фліссак, О. Шаров та ін. Тому дане дослідження є актуальним з позицій важливості використання інструментів економічної дипломатії для забезпечення доступності продовольства та стабільності розвитку глобальної продовольчої системи.

* Науковий керівник: Іващук І.О. – д-р екон. наук, професор

Постановка завдання. Метою статті є обґрунтування ролі інструментів економічної дипломатії у забезпеченні глобальної та національної продовольчої безпеки; виявлення ефективних заходів, які сприяють стабільності продовольчих систем та їх реформуванню в контексті глобальних викликів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Питанням продовольчої безпеки приділено у науковій літературі достатньо багато уваги, окрім того, як міжнародні організації, так і дослідницькі центри готують аналітичні матеріали. Іноді складається враження, що або ця проблема є надто перебільшеною, або ж всі її аспекти є зрозумілими і дослідженими. Насправді, проблема продовольчої безпеки не є новою, але в попередні періоди вона не мала такої масштабності за охопленням і за наслідками. Водночас, постійно змінюють силу впливу її детермінанти, не говорячи про те, що з'являються нові виклики, іноді зовсім не прогнозовані.

Цікавою в контексті нашого дослідження є колективна публікація з тематики продовольчої безпеки, яка була опублікована вченими у 2022 році [1]. Її результати вказали на наступне: серед 3169 «більшість опублікованих статей припадає на Сполучені Штати (n = 1042), Сполучене Королівство (n = 302) і Канаду (n = 277). Лише на Сполучені Штати припадає 31,72 % статей, опублікованих між 1974 і 2020 роками. Найбільша кількість цитувань пов'язана зі Сполученими Штатами (29 703)» [1]; «...перше дослідження продовольчої безпеки було опубліковано в 1974 році. ... кількість досліджень була мінімальною до 1980 року (менше 16 статей); ... з 11417 цитуваннями найефективнішим роком у цей період був 2020 рік» [1].

Тому повністю поділяємо думку вчених, що «сфера продовольчої безпеки страждає від сильної розпорошеності та окремого наукового обігу. Крім того, оскільки на продовольчу безпеку впливають зміни в різних сферах, розуміння цього питання та процесу його еволюції вимагає вивчення різних періодів» [1], а основний акцент робиться в основному на наступні фактори, пов'язані із продовольчою безпекою: сільське господарство, зміна клімату і стійкість; соціально-економічні фактори; продовольча політика та управління; бідність та вразливість; розвиток рибальства та аквакультури [1]. У цьому контексті, українські науковці у колективному дослідженні продовольчої безпеки вказують на відмінності у методиках її оцінювання, бо «набір індикаторів залежить від того, на якому рівні оцінюється продовольча безпека. Продовольчу безпеку розглядають на індивідуальному, державному та глобальному рівнях» [2]. У підсумку це впливає на системи управління продовольчою безпекою. І важлива роль у цих процесах належить державі, бо, як зазначає професор К. Фліссак, «основна частка складових продовольчої безпеки держави має внутрішню природу, разом з тим ряд принципів моментів у цій сфері є зовнішнього походження» [3].

У 2022 р. була опублікована стаття «Управління продовольчими системами має передувати дипломатії продовольчих систем» [4], в якій дослідники запропонували цілісний підхід до формування дипломатії продовольчих систем, структура якої здатна покращити управління продовольством та сприятиме збалансуванню основних сфер продовольчих систем: економіки, здоров'я населення, соціальних проблем та навколишнього середовища [4].

Дослідження використання інструментів дипломатії, в тому числі й економічної, для вирішення проблем продовольчої безпеки, не є частими у вітчизняній науковій літературі. Серед таких робіт можемо відзначити працю Г. Надоленка, директора Дипломатичної академії України – «Дипломатичні механізми забезпечення продовольчої безпеки (в умовах військового конфлікту)» [5], в якій автор обґрунтовує важливість багатосторонньої економічної дипломатії та дипломатичні зусилля країн, «спрямовані на підтримку сільськогосподарського виробництва та продовольчої безпеки» [5], акцентуючи увагу на особливостях її реалізації в умовах збройних конфліктів, досліджує сучасні практики та наводить досвід України. У дослідженнях Н. Грущинської продовольча безпека розглядається як один з глобальних викликів сучасності, який сприяє економізації зовнішньої політики, яка проявляється через економічну дипломатію [6].

Як елемент економічної безпеки пропонує розглядати продовольчу безпеку професор О. Шаров та предметом її уваги вважає врожайність сільськогосподарських культур, вплив на яку, поряд з іншими факторами, мають «зміна клімату та стан навколишнього середовища» [7].

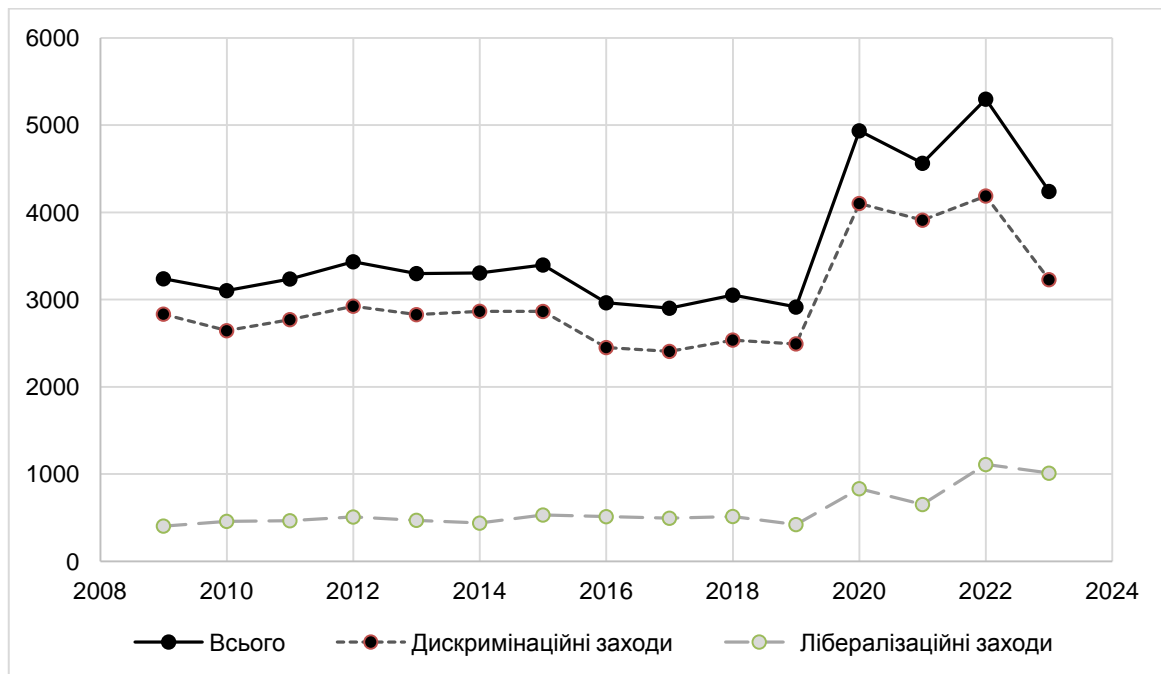
Дослідження індонезійського професора (2024) показало, що Індонезія активно використовує механізми двостороннього та багатостороннього співробітництва для вирішення проблем продовольчої безпеки. У цьому контексті автор пропонує використовувати поняття «продовольчої дипломатії», яка «є важливим інструментом для Індонезії у протистоянні глобальним викликам. Ця дипломатія передбачає не лише переговори про торгівлю продовольством, але й гуманітарну допомогу, передачу технологій та дослідницьку співпрацю» [8].

І таких прикладів є багато, адже проблема продовольчої безпеки, в тому числі достатній доступ до їжі, залишаються на порядку денному для світу і країн, не зважаючи на зусилля світових організацій. І причини такої ситуації вбачаємо у наступному. Передусім, це зміни геополітичного та гео економічного порядку. В умовах глобальної взаємозалежності, і водночас глобальної фрагментації, країни залежні від будь яких змін у системі міжнародних відносин, змін на ринках та доступу до ресурсів. Геополітична невизначеність та економічна напруженість часто стають причиною дефіцит продовольства на світовому ринку. Геополітичні конфлікти породжують гуманітарні кризи та є

причиною руйнування сільськогосподарської інфраструктури, порушення логістичних маршрутів та транспортних коридорів, що ускладнює постачання сільськогосподарської продукції. Актуальною залишається криза довіри до міжнародних організацій, що ускладнює координацію їх дій щодо забезпечення продовольчої безпеки. Зміна клімату (особливо його наслідки) та екологічна політика мають деструктивний вплив на вирішення проблеми продовольчої безпеки не тільки через складність реалізації політики стійкого розвитку сільського господарства, а й через проблеми надання технічної допомоги, трансферу інновацій.

І роль економічної дипломатії в цих процесах зростає. Основними її інструментами в процесі забезпечення продовольчої безпеки є участь країн у двосторонніх та багатосторонніх угодах (наприклад, Угода СОТ), у діяльності міжнародних організацій, форумів та дискусійних платформ, тарифні та нетарифні інструменти торговельної політики (мита, субсидії, квоти та ін.), технічна та фінансова допомога, поширення аграрних технологій та інновацій у сільське господарство, гуманітарна допомога та резервні фонди для реагування на надзвичайні ситуації та ін.

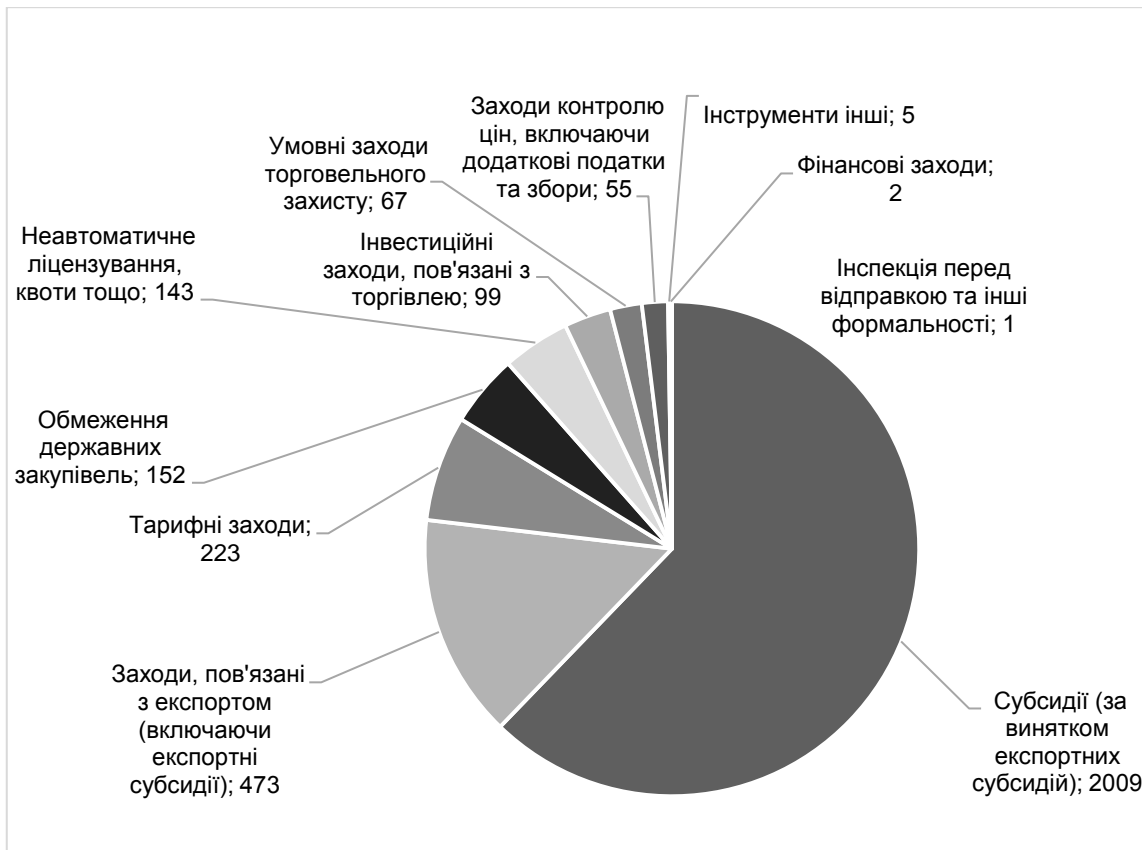
Ландшафт економічної дипломатії зазнає постійних змін, країни періодично змінюють свою політику з ліберальної на протекціоністську (здебільшого це заходи прихованого протекціонізму) і, навпаки. Посилення заходів протекціоністської політики та встановлення бар'єрів між країнами може перешкодити зусиллям економічної дипломатії, спрямованим на сприяння міжнародній співпраці. За аналізований період 2009–2023 рр. помітне значне зростання регуляторних заходів, які мають дискримінаційний вплив на торгівлю, створюючи певні бар'єри, причому з 2018 р. простежується великий розрив між типом заходів (рис. 1).

Рис. 1. Втручання країн у міжнародну торгівлю товарами, регуляторні заходи, 2009–2023 рр.

Джерело: [9]

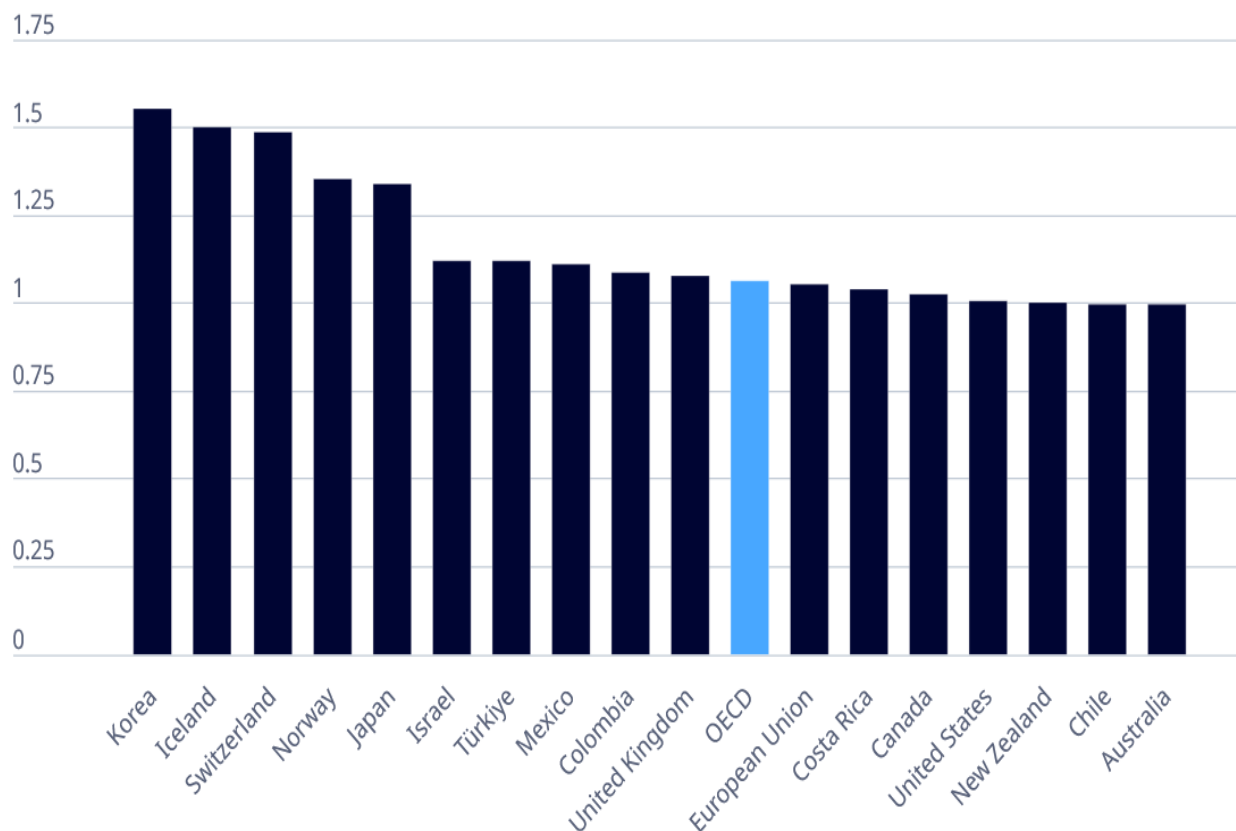
У структурі заходів у 2023 р. 76,1 % становили дискримінаційні і 23,9 % – лібералізаційні, в 2010 р. – відповідно 87,4 % та 12,6 %, у 2018 р. – 83,1 % і 16,9 %. Аналіз структури регуляторних заходів протекціонізму в торгівлі товарами показав, що їх основу у 2023 р. становили субсидії (за винятком експортних субсидій (рис. 2)). Політика протекціонізму та торгові бар'єри створюють значні перешкоди для реалізації проєктів економічної дипломатії, призводячи до напруженості у відносинах із торговими партнерами, які можуть у відповідь встановити власні бар'єри.

Рис. 2. Структура регуляторних заходів протекціонізму в торгівлі товарами у 2023 р.
 Джерело: [9]

Аграрний протекціонізм залишається для багатьох країн можливістю захистити внутрішній ринок від надмірної конкуренції або ж забезпечити доступність продуктів харчування для населення, якщо вона базується на внутрішньому виробництві. Тому ця політика обґрунтовується країнами з позицій необхідності захисту національного ринку та національних виробників сільськогосподарської продукції, збереження робочих місць, підтримання стабільності постачання продуктів харчування для населення. Разом з тим, аграрний протекціонізм не слід розглядати виключно з позитивної сторони в частині впливу на продовольчу безпеку. Відсутність конкуренції між сільськогосподарськими виробниками може призвести до стагнації ринку, що позначатиметься на його інноваційному розвитку, впровадженні нових технологій, дотриманні принципів соціальної корпоративної відповідальності. Обмеження імпорту, відповідно, породжує проблему обмеження експорту. І у цьому випадку прослідковується два негативних наслідки: це може позначитися на зростанні цін на продукцію сільськогосподарських виробників, або ж ізоляція внутрішнього ринку продовольчих товарів сприятиме формуванню надлишку продукції, яку неможливо реалізувати на зовнішні ринки. Однією з країн, в якій аграрний протекціонізм яскраво виражений, є Японія (слухно зазначають науковці, що «для економічної моделі цієї країни характерним є дотримання різних торговельних і ділових традицій, які кореняться в історичних та культурних особливостях розвитку суспільства» [10]). Іншими країнами з активним аграрним протекціонізмом тривалий час були США і Європейський Союз.

На основі аналізу захисту сільськогосподарських виробників у 2023 р. в окремих країнах із використанням Producer Nominal Protection Coefficient (коефіцієнт номінального захисту виробників, який відображає ступінь ринкових викривлень, спричинених політикою підтримки (субсидії, тарифи, квоти тощо)) (рис. 3), можемо зробити наступні висновки. Серед досліджуваних країн найвищий коефіцієнт захисту сільськогосподарських виробників мають Південна Корея, Ісландія та Швейцарія. Це свідчить про суттєву підтримку фермерів у цих країнах через субсидії, цінову політику або інші форми захисту. До країн із помірним рівнем захисту належать, наприклад, Ізраїль, Туреччина, Мексика, Велика Британія та країни ЄС. Коефіцієнт у цих країнах знаходиться ближче до середнього показника по ОЕСР. Групу країн з низьким рівнем захисту сформували Канада, США, Нова Зеландія, Чилі та Австралія.

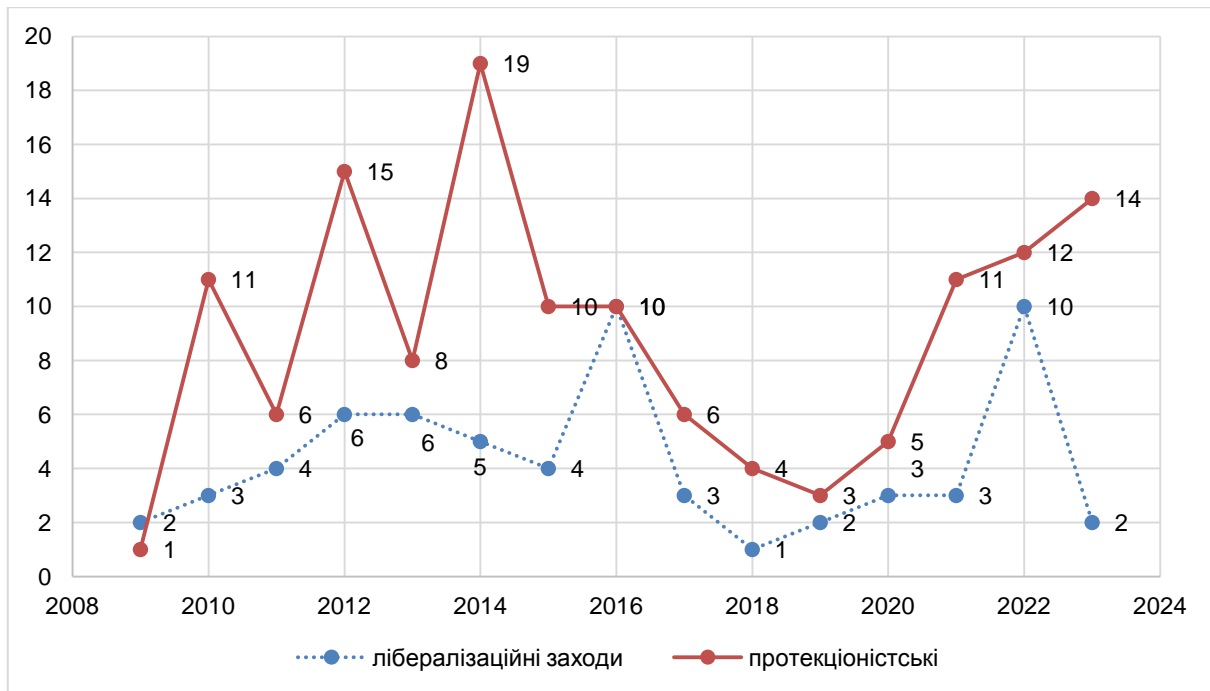

Рис. 3. Рівень захисту сільськогосподарського товаровиробника в окремих країнах світу у 2023 р.

Джерело: [11]

Японія має один із найвищих коефіцієнтів номінального захисту сільськогосподарських виробників серед країн ОЕСР. Це свідчить про суттєву державну підтримку. Країна тривалий час застосовує політику цінової підтримки сільськогосподарських виробників, зокрема, рису, проте, на думку дослідників, такі заходи призводять до викривлення ринку та надлишку продукції, а сільськогосподарська політика країни потребує змін [12]. Директор з досліджень Науково-дослідного інституту економіки, торгівлі та промисловості (RIETI) Кадзухіто Ямашіта дотримується думки, що «продовольча безпека та багатофункціональність можуть бути досягнуті лише за умови належного збереження ресурсів сільськогосподарських угідь. Якщо це так, уряд просто повинен повністю відмовитися від постатейної сільськогосподарської політики та різноманітних програм субсидій для нових фермерів і надати фермерам певну суму субсидій на одиницю сільськогосподарської землі, щоб зберегти загальну сільськогосподарську землю в Японії» [13]. Високий рівень субсидій у випадку Японії обмежує конкурентоспроможність фермерів на міжнародному ринку, а для бюджету це залишається високим фінансовим тягарем. Тому аграрна політика країни повинна буде змінюватися відповідно до досягнень в сфері продовольчої безпеки та екологічної політики, сприяти залученню інновацій, підвищенню продуктивності сільського господарства [14].

Проблема регулювання зовнішньої торгівлі для України постала дуже гостро в останні роки, що відповідає загальносвітовим тенденціям застосування країнами протекціоністських заходів під впливом глобальних мегатрендів і зростаючої геоекономічної та геополітичної нестабільності. Динаміка застосування Україною регуляторних заходів протекціонізму та лібералізаційних заходів (враховуючи торгівлю товарами і послугами, інвестиції, міграцію) наведена на рис. 4. Пандемія COVID-19 та війна стали чинниками, які поглибили питання зовнішньоекономічної співпраці України з іншими країнами.

Рис. 4. Динаміка регуляторних заходів України у зовнішньоекономічній діяльності, 2009–2023 рр.

Джерело: [9]

За даними Світової організації торгівлі за період 2000–2023 рр., Україна найчастіше ініціювала застосування технічних бар'єрів та санітарних і фітосанітарних заходів, що було пов'язане із захистом внутрішнього ринку, забезпеченням безпеки продуктів харчування (табл. 1). За аналізований період проти України країнами-членами СОТ було застосовано 162 заходи та 30 специфічних торгових питань (найбільше їх було порушено проти Росії).

Таблиця 1

Кількість нетарифних заходів, застосованих Україною в період 2000–2023 рр.

Країна ініціатор	Партнери	Заходи	Стан	STC	HS	ICS	Кількість заходів
Україна	Всі країни	Захисні заходи	Діючі	0	1	0	4
Україна	Всі країни	Захисні заходи	Ініційовані	0	1	0	14
Україна	Всі країни	Санітарні і фітосанітарні	Діючі	0	4	1	4
Україна	Всі країни	Санітарні і фітосанітарні	Ініційовані	0	18	5	57
Україна	Всі країни	Технічні бар'єри в торгівлі	діючі	0	0	6	12
Україна	Всі країни	Технічні бар'єри в торгівлі	Ініційовані	0	7	82	116
Україна	Білатеральні угоди	Антидемпінгові заходи	Діючі	0	24	0	24
Україна	Білатеральні угоди	Антидемпінгові заходи	Ініційовані	0	31	0	31
Україна	Білатеральні угоди	Компенсаційні	Діючі	0	1	0	1
Україна	Білатеральні угоди	Санітарні і фітосанітарні	Діючі	0	6	1	9
Україна	Білатеральні угоди	Санітарні і фітосанітарні	Ініційовані	0	7	1	10

Примітка. STC (Specific Trade Concerns) – Специфічні торговельні питання

HS (Harmonized System) – Гармонізована система

ICS (International Classification for Standards) – Міжнародна класифікація стандартів

Джерело: [12]

За 2023 р. Україною було застосовано 4 заходи – технічні бар'єри в торгівлі. Протекціоністські заходи, такі як технічні бар'єри, санітарні заходи, квоти та субсидії й інші можуть призвести до виникнення специфічних торгових питань і торговельних конфліктів між країнами, що створює додаткове навантаження на їхню економіку та дипломатичні відносини. За період 2000–2023 рр. Україна застосувала заходи проти Бразилії (санітарні та фітосанітарні заходи), Європейського Союзу (санітарні та фітосанітарні заходи, технічні бар'єри в торгівлі), Мексики (санітарні та фітосанітарні заходи), США (санітарні та фітосанітарні заходи, технічні бар'єри в торгівлі), які викликали 6 специфічних торгових питань.

Набувши членства у СОТ, Україна виконала всі свої зобов'язання. Середня ставка мита режиму найбільшого сприяння (РНС) у 2022 р. становила 4,4 %, середня ставка мита, що застосовується в режимі найбільшого сприяння, для сільськогосподарської продукції дорівнювала 9,1 %, для несільськогосподарської продукції – 3,7 % (табл. 2). Разом з тим, членство в СОТ не позбавляє Україну права на застосування нетарифних інструментів регулювання зовнішньої торгівлі. Однак у 2022 р. Україна прийняла рішення про перехід на технічні стандарти ЄС, що викликало значне занепокоєння в США. Зокрема, в Національному звіті про оцінку бар'єрів у зовнішній торгівлі США зазначається, що потрібно дотримуватися міжнародних зобов'язань і «...цей процес може призвести до прийняття Україною заходів, які підвищують занепокоєння щодо технічних бар'єрів у торгівлі. Торговля США може постраждати, якщо Україна прийме Регіональні стандарти ЄС як основу для своїх технічних регламентів замість міжнародних стандартів» [13].

Таблиця 2

Тарифний профіль України, 2022 р.

Опис		Всього	Ag	Non-Ag	Членство в СОТ з					2008
Проста середня кінцева межа		5,8	11,0	4,9	Обов'язкове покриття		Всього			100
MFN застосовується							Non-Ag			100
	2022	4,4	9,1	3,7	Ag: Тарифні квоти (%)					0,3
Торговельний середньозважений	2022	3,4	6,9	3,0	Ag: Спеціальні гарантії (%)					0
Імпорт, млрд дол. США	2021	72,6	6,8	65,7						
Розподіл частоти		Без мита	0<=5	5<=10	10<=15	15<=25	25<=50	50<=100	>100	NAV, %
		Тарифні лінії та вартість імпорту, %								
Сільськогосподарська продукція										
Кінцева межа		12,3	19,9	26,7	16,2	23,8	1,1	0	0	1,1
MFN застосована	2022	21,4	22,5	24,9	13,1	17,0	1,1	0	0	1,1
Імпорт	2021	35,4	17,8	30,3	11,1	3,7	1,7	0	0	9,4
Несільськогосподарська продукція										
Кінцева межа		34,5	17,7	41,8	5,4	0,6	0	0	0	0,0
MFN застосована	2022	44,3	28,3	22,0	5,2	0,3	0	0	0	0
Імпорт	2021	58,2	15,6	24,5	1,6	0,1	0	0	0	0

Джерело: [14]

Значною мірою протекціоністська політика перешкоджає економічній співпраці між країнами, обмежуючи доступ до ринку та створюючи перешкоди для інвестиційних потоків. Коли країни віддають пріоритет протекціонізму над співпрацею, можливості для спільних підприємств, передачі технологій і обміну знаннями зменшуються. Таке зменшення економічної співпраці може послабити дипломатичні зв'язки та перешкодити зусиллям із вирішення спільних проблем. Наприклад, у листопаді 2018 р. Міністерством аграрної політики та продовольства України було затверджено Наказ № 553 «Про затвердження Вимог щодо ввезення (пересилання) на митну територію України живих тварин та їхнього репродуктивного матеріалу, харчових продуктів тваринного походження, кормів, сіна, соломи, а також побічних продуктів тваринного походження та продуктів їх оброблення, переробки» [15], для виконання якого було прийнято 72 загальні ветеринарні сертифікати, адаптовані до вимог ЄС. Проте це нововведення не задовольнило США, які вважали цей крок як такий, що суперечить міжнародній практиці, оскільки не завжди країни мають еквівалентні системи сертифікації, тому зобов'язані

дотримуватися вимог СОТ. Після тривалих перемовин було ухвалено рішення про визнання сертифікатів США при експорті продуктів тваринного походження.

У забезпеченні продовольчої безпеки важливу роль відіграє багатостороння дипломатія, і охоплює вона не лише міжнародні організації, які формують інституційний базис продовольчої безпеки у світі, але й уряди країн, громадські організації, науково-дослідницькі установи та центри. Серед таких програм, спрямованих на подолання продовольчої кризи та підтримання продовольчої безпеки, можна виокремити ініціативу США «Feed the Future», завданням якої є «поліпшити сільськогосподарське виробництво та ринки та створити нові можливості для безпеки та процвітання; зміцнити стійкість громад до потрясінь, які можуть призвести до голоду та політичних заворушень; забезпечити добре харчуванням населення, особливо серед жінок і дітей» [16]. Ця програма реалізується через Агентство США з міжнародного розвитку у співпраці багатьох партнерів та працює у 20 країнах світу. Так, за 12 років ініціатива залучила 3,3 млрд дол. приватних інвестицій, зокрема 698 млн дол. США у 2022 р. (відбулося зростання на 463 млн дол. з 2018 р.); щорічні інвестиції у рамках ініціативи складають в середньому 2 млрд дол. США [17]. Загальна кількість таких осіб у сільськогосподарській системі, які застосували покращені практики або технології за підтримки Уряду США, різко зросла між 2011 р. і 2017 р., досягнувши піку в 2017 р. – 10,767 млн осіб. Після цього спостерігається поступове зниження до 6,9 млн виробників у 2022 р. Чоловіки домінують серед цих осіб, хоча частка жінок збільшилась і у 2022 р. становила 31,8 %). Число учасників тренінгів, які отримали навчання з продовольчої безпеки, не пов'язане з харчуванням, поступово зростало до 2021 р. (5181 осіб), але у 2022 р. різко низилось до 942 осіб [18].

Загалом, слід констатувати, що COVID-19 та війна в Україні, поряд з кліматичними викликами, суттєво вплинули на проблеми забезпечення продовольчої безпеки, тому світовій спільноті довелося докладати особливих зусиль для зменшення їх негативного впливу на продовольчі системи. У 2022 р. Feed the Future опублікувала дослідження, де зазначила, що її діяльність в даних умовах буде спрямована на: «пом'якшення глобального дефіциту добрив; збільшення інвестицій у підтримку стійкості дрібних фермерів, зокрема жінок, через доступ до вдосконалених сільськогосподарських технологій, ресурсів, фінансування та ринків; пом'якшення макроекономічного шоку та його впливу на бідні верстви населення; підтримка високого рівня глобальної політичної взаємодії» [19].

Європейський Союз відіграє важливу роль у фінансуванні програм продовольчої допомоги і є одним із найбільших донорів та реалізує цю політику у співпраці з міжнародними організаціями, зокрема, через партнерство з Всесвітньою продовольчою програмою (WFP), підтримку програм, спрямованих на досягнення Цілей сталого розвитку, та підтримку біженців; через власні проєкти, в тому числі й через Європейську комісію з цивільного захисту та гуманітарної допомоги (ЕЧО). Для надання гуманітарної допомоги у 2022 р. початковий бюджет у ЄС було затверджено у розмірі 1,5 млрд євро [20]. Через поглиблення продовольчої кризи та війну в Україні бюджет було збільшено до 2,6 млрд євро та здійснено перерозподіл коштів за інструментами підтримки [21].

Німеччина докладає багато зусиль для повноцінної участі у програмах подолання голоду та фінансує програми через Федеральне міністерство економічного співробітництва та розвитку (BMZ). Так, Міністерство «виділило у 2022 році спеціальне фінансування у розмірі близько 1,4 млрд євро на боротьбу з глобальним голодом і для найбільш постраждалих країн. Загалом у 2022 році BMZ інвестував у продовольчу безпеку близько 3,5 млрд євро» [22].

Особливою є ініціатива «Трансформація сільськогосподарських і харчових систем», основним фокусом якої є: трансформації, спрямовані на більш стале виробництво, переробку та споживання; поєднання питань продовольчої безпеки, сільського господарства та розвитку сільських територій із запобіганням утворенню відходів, захистом клімату та біорізноманіття; місцеві рішення для покращення доступу до збалансованого і здорового харчування; локалізовані довгострокові рішення, які збільшують продуктивність, зберігають біорізноманіття та стримують зміну клімату; забезпечення рівності жінок відповідно до принципу «3 R» – rights, resources and representation (Авт. – права, ресурси та представництво); тісний зв'язок між даними, дослідженнями та інноваціями» [23]. Основні регіони отримання допомоги за цією програмою наведені на рис. 5. За період 2014–2022 рр. реалізації цієї ініціативи понад 10 млн людей, в тому числі жінки та діти, покращили своє харчування; понад 4 млн людей отримали допомогу для адаптації до змін клімату; більше ніж 1,4 млн сільськогосподарських виробників отримали доступ до фінансових ресурсів; нові знання про ведення сільського господарства та раціональне харчування отримало понад 4 млн сільських жителів [23].

Рис. 5. Регіональна карта отримання допомоги за ініціативою «Трансформація сільськогосподарських і харчових систем»

Джерело: [23]

Японія для підтримки соціально-економічного розвитку країн в регіоні Азії та Тихого океану фінансує проекти для подолання бідності, сприяння сталому розвитку і підтримання продовольчої безпеки через Japan Fund for Prosperous and Resilient Asia and the Pacific (JFPR), який адмініструється Азіатським банком розвитку (Asian Development Bank). Цей фонд було створено у 2021 р. на основі Japan Fund for Poverty Reduction, який функціонував з 2000 р. У 2023 році уряд Японії перерахував 24,5 млн дол. США до фонду JFPR. У цьому ж році було реалізовано 22 проекти із фінансуванням на суму 47,8 млн дол.: 7 грантових проектів отримали 21 млн дол., а 15 проектів технічної допомоги – 26,8 млн дол., включаючи один проект, спрямований на боротьбу з коронавірусом (COVID-19) [24]. Серед країн найбільшим реципієнтом був Пакистан, який отримав 10 млн дол. для реалізації трьох проектів. Щодо розподілу фінансування за секторами, то найбільше фінансування було виділено на охорону здоров'я – 13 млн дол. для шести проектів (27,2 % від загальної суми). З 2000 до кінця 2023 року найбільше фінансування серед країн було надано Афганістану – 142 млн дол. (12,8 % загальної суми) для 14 проектів. У той же час Монголія лідувала за кількістю схвалених проектів – 75 (13,4 % від усіх), загальною вартістю 121,2 млн дол. Серед секторів найбільший обсяг коштів за цей період (270,6 млн дол (24,4 % загальної суми) для реалізації 115 проектів було спрямовано на сільське господарство, природні ресурси та розвиток сільських районів [24]. Уряд Японії у 2022 р. також швидко відреагував на наслідки війни в Україні для продовольчої безпеки і оголосив про «екстрену продовольчу підтримку у формі гуманітарної допомоги країнам Близького Сходу та Африки, а також сприяння експорту зерна з України, що надаватимуться в рамках двосторонньої співпраці та через агентства ООН і японські неурядові організації» [25].

Україна до війни була і залишається одним із основних експортерів сільськогосподарської продукції, зокрема зернових до країн Північної Африки, Близького Сходу та Азії. У 2022–2023 м.р. Україна займала перше місце у світі з експорту соняшникової олії; друге місце з експорту ячменю; третє місце з експорту кукурудзи; п'яте місце з експорту пшениці, що підкреслює її стратегічну важливість як глобального постачальника продовольства [26]. З початком війни значно погіршилися логістичні умови і зросла неможливість постачання низки важливих для забезпечення продовольчої безпеки товарів. Україна за період 24 лютого – 31 грудня 2022 р. «експортувала майже 39 млн т зернових, олійних культур і продуктів їх переробки. У трійці лідерів – кукурудза (15,6 млн т), пшениця (8,6 млн т) та соняшникова олія (3,3 млн т)» [27].

У 2023 р. кукурудза займає найбільшу частку у структурі експорту (\$5,0 млрд), що трохи нижче рівня 2022 року (\$5,9 млрд), зі зниженням на 16 % (рис. 6); олії (соняшникова, соєва та бавовняна) продемонстрували стабільні результати: \$4,9 млрд у 2023 році, порівняно з \$5,5 млрд у 2022 році (-10 %); відбулося значне зниження експорту пшениці – \$2,7 млрд у 2022 році до \$2,4 млрд у 2023 році (-10 %); збільшили обсяги експорту насіння свиріпи та ріпаку з \$1,5 млрд у 2022 році до \$1,9 млрд у 2023 році (+27 %) [28].

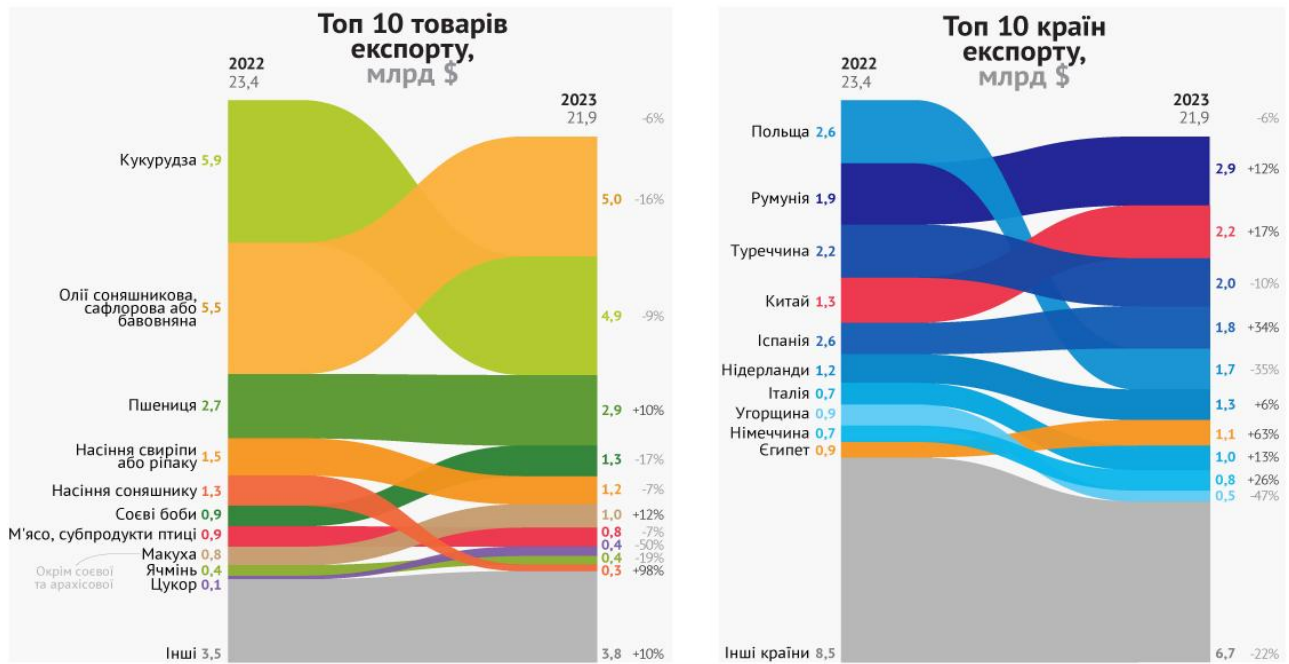

Рис. 6. Географічна та товарна структура експорту продукції агропромислового комплексу з України у 2022–2023 рр.

Джерело: [28]

Висока залежність деяких країн від українського зерна підкреслює важливість відновлення та підтримки експорту як ключового елемента глобальної продовольчої безпеки. У 2022 р. серед таких країн можна виокремити Китай (один із найбільших імпортерів українського зерна, особливо кукурудзи) та Туреччину (важливий регіональний партнер України, який використовує українське зерно для внутрішнього споживання та реекспорту) [29]. Країни із середньою залежністю сформували кілька країн Близького Сходу, Північної Африки та Азії, наприклад: Єгипет – один із ключових імпортерів української пшениці, Індонезія – важливий ринок для експорту українського зерна через високу потребу в продовольчій безпеці. У 2023 р. країни ЄС стали важливими експортерами з України. Основними країнами-експортерами були Іспанія, Китай, Румунія (її порти використовуються для транзиту української продукції), Єгипет, Туреччина, Польща, Італія та ін. [30].

У липні 2022 році за підтримки ООН та Туреччини була підписана Чорноморська зернова ініціатива (Black Sea Grain Initiative), яка мала сприяти безпечному транспортуванню зерна та продуктів харчування. Станом на березень 2023 року, в рамках ініціативи за даними ООН «близько 25 мільйонів метричних тонн зерна та продуктів харчування було перевезено до 45 країн світу» [31]. У листопаді 2022 року було започатковано гуманітарну ініціативу – Програму «Зерно з України» (Grain from Ukraine) для збільшення експорту українського зерна, особливо в країни, де гостро стоїть питання продовольчої безпеки. Традиційні маршрути через Чорне море стали більш складними через війну. Водночас розвиваються альтернативні шляхи, що дозволяють частково компенсувати обмеження: через країни ЄС та частково через Дунайські порти.

Важливу роль у продовольчій безпеці відіграє регіональна інтеграція, сприяючи мобілізації ресурсів для вирішення проблем голоду та доступу до їжі в межах регіону та вироблення спільних механізмів дій. Залучення інструментів регіональної економічної інтеграції сприяють формуванню сталих продовольчих систем у регіональному вимірі завдяки усуненню тарифних та нетарифних обмежень для переміщення сільськогосподарської продукції між країнами регіону, відповідно, регіональні ланцюги постачання є менш вразливими до глобальних криз; узгодження стандартів щодо продукції сільського господарства, що зменшує бар'єри для взаємної торгівлі; створенню регіональних дослідницьких платформ та інвестиційних фондів; запровадженню спільних фінансових механізмів для підтримки аграрних проєктів; адаптації сільського господарства до кліматичних змін. Безперечно, протекціоністські заходи підривають зусилля щодо встановлення міжнародних правил і стандартів, які сприяють захисту навколишнього середовища, соціальному прогресу та сталому розвитку. Разом з тим, багатостороння співпраця не завжди дає економічні та соціальні ефекти для тих країн, які найбільше страждають від нестачі продовольства і не мають ресурсів для вирішення проблеми.

Висновки з проведеного дослідження. У глобальному світі економічна дипломатія відіграє вирішальну роль у формуванні рамок глобального управління продовольчою безпекою. Використання інструментів економічної дипломатії для забезпечення продовольчої безпеки потребує реформування

глобальної продовольчої системи та імплементацію у її структуру наступних механізмів: розбудова екосистеми продовольчої безпеки та інтеграція зусиль різних учасників для адаптації до глобальних викликів та геополітичної/геоекономічної нестабільності; стимулювання інвестицій в сільське господарство, в тому числі й в інфраструктуру; зниження тарифів та обмежень в межах двостороннього співробітництва; розширення кількості та потенціалу Угод про «зелені коридори» для підтримання стабільного постачання; інтеграція цифрових рішень у функціонування (або створення нових) регіональних кластерів підтримання продовольчої безпеки, які забезпечать за рахунок використання сучасних технологій аналізу сільськогосподарського виробництва в режимі реального часу, моніторинг аграрного ринку, ефективний контроль за всіма етапами виробництва та постачання, доступ до різних моделей фінансування проєктів та страхування, зменшення негативного екологічного впливу. Такі приклади вже є у світовій практиці, але вони мають поодинокі випадки: проєкт ЄС SmartAgriHubs, екосистема якого охоплювала 9 географічних кластерів із формуванням понад 300 цифрових інноваційних центрів. Його називають «каталізатором кардинальних інновацій у технології розумного землеробства» [32]; зміцнення регіональних та транснаціональних продовольчих ланцюгів; формування регіональних резервів продовольства для підвищення стійкості до криз особливо вразливих країн; розширення фінансування для програм сталого сільського господарства та контроль за цільовим використанням.

Література

1. The Evolution of Food Security: Where Are We Now, Where Should We Go Next? / Akbari M., Foroudi P., Shahmoradi M., Padash H., Parizi Z. S., Khosravani A., Ataei P., Cuomo M. T. Sustainability. 2022. № 14(6). 3634. URL: <https://www.mdpi.com/1550192> (дата звернення: 02.09.2024).
2. Продовольча безпека: світові тенденції та можливості агропромислового комплексу України : монографія / За наук. ред. д.е.н., проф. Л. В. Шинкарук. Київ : Видавничий центр НУБІПУ, 2022. 307 с.
3. Фліссак К. Продовольча безпека в контексті заходів економічної дипломатії. *Економічний і соціальний розвиток України в XXI столітті: національна ідентичність та тенденції глобалізації* : зб. тез доп. Х Ювіл. Міжнар. наук.-практ. конф. молод. вчен. Тернопіль : THEU, 2013. Ч. 1. С. 112-114.
4. Garg D. H., Spiker M. L., Clark J. K. Food systems governance should be preceded by food systems diplomacy. *Nat Food*. 2022. № 3. P. 667-670. DOI: <https://doi.org/10.1038/s43016-022-00595-8>.
5. Надоленко Г. Дипломатичні механізми забезпечення продовольчої безпеки (в умовах військового конфлікту). *Вчені записки*. 2023. № 33(4). С. 323-335. URL: [https://vz.kneu.ua/archive/2023/33\(4\).29](https://vz.kneu.ua/archive/2023/33(4).29) (дата звернення: 02.09.2024).
6. Грущинська Н. М. Економічна дипломатія як потужний інструмент подолання конфліктогенності країн. *Економічний нобелівський вісник*. 2016. № 1. С. 85-90. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bmef_2016_1_12 (дата звернення: 02.09.2024).
7. Шаров О. Економічна дипломатія як симбіоз науки та політики. *Міжнародна економічна політика*. 2018. № 1. С. 63-87. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mep_2018_1_5 (дата звернення: 02.09.2024).
8. Septinus Saa. International Cooperation and Indonesia's Food Diplomacy in Facing Global Challenges. 2024. 17 July. URL: https://www.researchgate.net/publication/382406036_International_Cooperation_and_Indonesia's_Food_Diplomacy_in_Facing_Global_Challenges (дата звернення: 02.09.2024).
9. Global Dynamics. URL: https://www.globaltradealert.org/global_dynamics (дата звернення: 02.09.2024).
10. Залоза З. М. Аграрний протекціонізм в Японії та проблеми продовольчої безпеки. *Регіональна економіка*. 2009. № 3. С. 192-198. URL: <http://jnas.nbuv.gov.ua/article/UJRN-0000440174> (дата звернення: 02.09.2024).
11. Agricultural producer protection. *OECD*. URL: <https://www.oecd.org/en/data/indicators/agricultural-producer-protection.html?oecdcontrol-0c34c1bd70-var3=2023> (дата звернення: 02.09.2024).
12. I-TIP Goods: Integrated analysis and retrieval of notified non-tariff measures. *WTO*. URL: <https://i-tip.wto.org/goods/Default.aspx> (дата звернення: 02.09.2024).
13. National Trade Estimate Report on foreign trade barriers. 2023. URL: <https://ustr.gov/2023-03/2023NTEReport> (дата звернення: 02.09.2024).
14. Tariff profiles. *WTO*. URL: https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/tariff_profiles_list_e.htm (дата звернення: 02.09.2024).
15. Про затвердження Вимог щодо ввезення (пересилання) на митну територію України живих тварин та їхнього репродуктивного матеріалу, харчових продуктів тваринного походження, кормів, сіна, соломи, а також побічних продуктів тваринного походження та продуктів їх оброблення, переробки : Наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України від 16 листопада 2018 р. № 553. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0346-19> (дата звернення: 02.09.2024).
16. Feed the Future. URL: <https://www.feedthefuture.gov/about/> (дата звернення: 02.09.2024).

17. Meeting the Moment: 2023 Progress Snapshot. URL: <https://www.feedthefuture.gov/resource/2023-progress-snapshot/> (дата звернення: 02.09.2024).
18. Feed the Future 2022 Global Annual Data (FY11-22). URL: <https://www.feedthefuture.gov/resource/feed-the-future-2022-global-annual-data-fy11-22/> (дата звернення: 02.09.2024).
19. Mitigating impacts of russia's invasion of Ukraine on global food security & nutrition. URL: <https://www.advancingnutrition.org/resources/mitigating-impacts-russias-invasion-ukraine-global-food-security-nutrition> (дата звернення: 02.09.2024).
20. EU at forefront of global humanitarian response: €1.5 billion for 2022. URL: https://civil-protection-humanitarian-aid.ec.europa.eu/news-stories/news/eu-forefront-global-humanitarian-response-eu15-billion-2022-2022-01-17_en?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 02.09.2024).
21. Report from the Commission to the European Parliament and the Council. Annual Report on the European Union's humanitarian aid operations financed in 2022. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52023DC0500> (дата звернення: 02.09.2024).
22. Eradicating hunger – ensuring food security. URL: <https://www.bmz.de/en/issues/food-security> (дата звернення: 02.09.2024).
23. Special Initiative «Transformation of Agricultural and Food Systems». 2023. URL: <https://www.bmz.de/en/issues/food-security/transformation-of-agricultural-and-food-systems> (дата звернення: 02.09.2024).
24. Japan Fund for Prosperous and Resilient Asia and The Pacific. Annual Report 2023. URL: <https://www.adb.org/documents/japan-fund-prosperous-resilient-asia-pacific-annual-report-2023> (дата звернення: 02.09.2024).
25. Response to the Global Food Security affected by the Situation in Ukraine. URL: https://www.mofa.go.jp/press/release/press1e_000304.html (дата звернення: 02.09.2024).
26. Агробізнес України. 2023/2024. URL: <https://agribusinessinukraine.com/the-infographics-report-ukrainian-agribusiness-2024/> (дата звернення: 02.09.2024).
27. Україна експортувала майже 39 мільйонів тонн агропродукції. 2023. URL: https://minfin.com.ua/ua/2023/01/05/98486992/?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 02.09.2024).
28. Як змінився агроекспорт України і його структура за 2023 рік?. URL: <https://agropolit.com/blog/536-yak-zminivsyu-agroekspport-ukrayini-i-yogo-struktura-za-2023-rik> (дата звернення: 02.09.2024).
29. Where Ukrainian Grain Is Exported To. URL: <https://www.statista.com/chart/30421/ukraine-cereal-grain-exports-by-import-country/> (дата звернення: 02.09.2024).
30. ТОП-10 країн імпортерів українського зерна у 2023 році. URL: https://latifundist.com/rating/top-10-krayin-importeriv-ukrayinskogo-zerna-u-2023-rotsi?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 02.09.2024).
31. Note to Correspondents – on the extension of the Black Sea Grain Initiative. URL: <https://www.un.org/sg/en/content/sg/note-correspondents/2023-03-18/note-correspondents-the-extension-of-the-black-sea-grain-initiative> (дата звернення: 02.09.2024).
32. About SmartAgriHubs. URL: <https://www.smartagrihubs.eu/about> (дата звернення: 02.09.2024).

References

1. Akbari, M., Foroudi, P., Shahmoradi, M. et al. (2022), "The Evolution of Food Security: Where Are We Now, Where Should We Go Next?", *Sustainability*, no. 14(6), 3634, available at: <https://www.mdpi.com/1550192> (access date September 02, 2024).
2. Shynkaruk, L.V. (Ed.) (2022), *Prodovolcha bezpeka: svitovi tendentsii ta mozhyvosti ahropromyslovoho kompleksu Ukrainy* [Food Security: Global Trends and Opportunities for the Ukrainian Agricultural Sector], monograph, Vydavnychiy tsentr NUBiPU, Kyiv, Ukraine, 307 p.
3. Flissak, K. (2013), "Food security in the context of economic diplomacy", *Ekonomichnyi i sotsialnyi rozvytok Ukrainy v XXI stolitti: natsionalna identychnist ta tendentsii hlobalizatsii : zb. tez dop. X Yuvil. Mizhnar. nauk.-prakt. konf. molod. vchen.* [Economic and social development of Ukraine in the XXI century: national identity and globalization trends: collection of theses of the X Anniversary International Scientific-Practical Conference of Young Scientists], TNEU, Ternopil, Part 1, pp. 112-114.
4. Garg, D.H., Spiker, M.L. and Clark, J.K. (2022), "Food systems governance should be preceded by food systems diplomacy", *Nat Food*, no. 3, pp. 667-670, DOI: <https://doi.org/10.1038/s43016-022-00595-8>.
5. Nadolenko, H. (2023), "Diplomatic mechanisms for ensuring food security (in the context of military conflict)", *Vcheni zapysky*, no. 33(4), pp. 323-335, available at: [https://vz.kneu.ua/archive/2023/33\(4\).29](https://vz.kneu.ua/archive/2023/33(4).29) (access date September 02, 2024).
6. Hrushchynska, N.M. (2016), "Economic diplomacy as a powerful tool for overcoming the conflict potential of countries", *Ekonomichnyi nobelivskyi visnyk*, no. 1, pp. 85-90, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bmef_2016_1_12 (access date September 02, 2024).

7. Sharov, O. (2018), "Economic diplomacy as a symbiosis of science and politics", *Mizhnarodna ekonomichna polityka*, no. 1, pp. 63-87, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mep_2018_1_5 (access date September 02, 2024).
8. Septinus, Saa (2024), "International Cooperation and Indonesia's Food Diplomacy in Facing Global Challenges", available at: https://www.researchgate.net/publication/382406036_International_Cooperation_and_Indonesia's_Food_Diplomacy_in_Facing_Global_Challenges (access date September 02, 2024).
9. Global Dynamics, available at: https://www.globaltradealert.org/global_dynamics (access date September 02, 2024).
10. Zaloha, Z.M. (2009), "Agricultural protectionism in Japan and food security issues", *Rehionalna ekonomika*, no. 3, pp. 192-198, available at: <http://jnas.nbuv.gov.ua/article/UJRN-0000440174> (access date September 02, 2024).
11. OECD (2023), Agricultural producer protection, available at: <https://www.oecd.org/en/data/indicators/agricultural-producer-protection.html?oecdcontrol-0c34c1bd70-var3=2023> (access date September 02, 2024).
12. WTO (2023), I-TIP Goods: Integrated analysis and retrieval of notified non-tariff measures, available at: <https://i-tip.wto.org/goods/Default.aspx> (access date September 02, 2024).
13. National Trade Estimate Report on foreign trade barriers. 2023, available at: <https://ustr.gov/2023-03/2023-NTE-Report> (access date September 02, 2024).
14. WTO (2024), Tariff profiles, available at: https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/tariff_profiles_list_e.htm (access date September 02, 2024).
15. Ministry of Agrarian Policy and Food of Ukraine (2018), The Order of "On Approval of the Requirements for the Importation (Shipment) into the Customs Territory of Ukraine of Live Animals and Their Reproductive Material, Food Products of Animal Origin, Feed, Hay, Straw, as well as By-Products of Animal Origin and Products of Their Processing and Processing" dated 16.11.2028 no. 553, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0346-19> (access date September 02, 2024).
16. Feed the Future, available at: <https://www.feedthefuture.gov/about/> (access date September 02, 2024).
17. Meeting the Moment: 2023 Progress Snapshot, available at: <https://www.feedthefuture.gov/resource/2023-progress-snapshot/> (access date September 02, 2024).
18. Feed the Future 2022 Global Annual Data (FY11-22), available at: <https://www.feedthefuture.gov/resource/feed-the-future-2022-global-annual-data-fy11-22/> (access date September 02, 2024).
19. Mitigating impacts of Russia's invasion of Ukraine on global food security & nutrition, available at: <https://www.advancingnutrition.org/resources/mitigating-impacts-russias-invasion-ukraine-global-food-security-nutrition> (access date September 02, 2024).
20. EU at forefront of global humanitarian response: €1.5 billion for 2022, available at: https://civil-protection-humanitarian-aid.ec.europa.eu/news-stories/news/eu-forefront-global-humanitarian-response-eu15-billion-2022-2022-01-17_en?utm_source=chatgpt.com (access date September 02, 2024).
21. Report from the Commission to the European Parliament and the Council. Annual Report on the European Union's humanitarian aid operations financed in 2022, available at: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52023DC0500> (access date September 02, 2024).
22. Eradicating hunger – ensuring food security, available at: <https://www.bmz.de/en/issues/food-security> (access date September 02, 2024).
23. Special Initiative «Transformation of Agricultural and Food Systems» (2023), available at: <https://www.bmz.de/en/issues/food-security/transformation-of-agricultural-and-food-systems> (access date September 02, 2024).
24. Japan Fund for Prosperous and Resilient Asia and The Pacific. Annual Report 2023, available at: <https://www.adb.org/documents/japan-fund-prosperous-resilient-asia-pacific-annual-report-2023> (access date September 02, 2024).
25. Response to the Global Food Security affected by the Situation in Ukraine, available at: https://www.mofa.go.jp/press/release/press1e_000304.html (access date September 02, 2024).
26. "Agribusiness of Ukraine. 2023/2024", available at: <https://agribusinessinukraine.com/the-infographics-report-ukrainian-agribusiness-2024/> (access date September 02, 2024).
27. Ministry of Finance of Ukraine (2023), "Ukraine exported almost 39 million tons of agricultural products", available at: https://minfin.com.ua/ua/2023/01/05/98486992/?utm_source=chatgpt.com (access date September 02, 2024).
28. "How did Ukraine's agricultural exports and their structure change in 2023?", available at: <https://agropolit.com/blog/536-yak-zminivsyia-agroeksport-ukrayini-i-yogo-struktura-za-2023-rik> (access date September 02, 2024).
29. Where Ukrainian Grain Is Exported To, available at: <https://www.statista.com/chart/30421/ukraine-cereal-grain-exports-by-import-country/> (access date September 02, 2024).

30. "TOP-10 countries importing Ukrainian grain in 2023", available at: https://latifundist.com/rating/top-10-krayin-importeriv-ukrayinskogo-zerna-u-2023-rotsi?utm_source=chatgpt.com (access date September 02, 2024).

31. Note to Correspondents - on the extension of the Black Sea Grain Initiative, available at: <https://www.un.org/sg/en/content/sg/note-correspondents/2023-03-18/note-correspondents-the-extension-of-the-black-sea-grain-initiative> (access date September 02, 2024).

32. About SmartAgriHubs, available at: <https://www.smartagrihubs.eu/about> (access date September 02, 2024).

Іващук І.О., Іващук О.В., Нагірна Н.І.

ІНСТРУМЕНТИ ЕКОНОМІЧНОЇ ДИПЛОМАТІЇ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ

Мета. Дослідження ролі інструментів економічної дипломатії у забезпеченні продовольчої безпеки, виявлення ефективних заходів, які сприяють стабільності продовольчих систем та їх реформуванню в контексті глобальних викликів.

Методика дослідження. Для досягнення мети дослідження було використано комплекс наукових методів, зокрема: абстрактно-логічний метод застосовано для формулювання узагальнень і висновків, що базуються на результатах аналізу взаємозв'язку між економічною дипломатією та продовольчою безпекою; методи аналізу та синтезу використано для обґрунтування теоретичних підходів до економічної дипломатії, обґрунтування впливу її інструментів на продовольчу безпеку; порівняльного аналізу – для дослідження досвіду провідних країн світу щодо використання інструментів економічної дипломатії з метою розвитку продовольчих систем та забезпечення захисту сільськогосподарських виробників; емпіричний аналіз – для оцінювання політики протекціонізму та застосування країнами обмежувальних заходів у міжнародній торгівлі, вплив інструментів економічної дипломатії України на її зовнішню торгівлю та продовольчу безпеку у світі; інституційного аналізу – для виявлення ролі інституцій (в тому числі й фондів) у вирішенні продовольчих питань; метод візуального аналізу використано для унаочнення результатів дослідження через графіки, діаграми та таблиці.

Результати дослідження. Обґрунтовано багатоаспектність проблеми продовольчої безпеки. Проаналізовано напрямки її дослідження в науковій сфері. Підтверджено, що дослідження продовольчої безпеки через призму економічної дипломатії не є частими у вітчизняній науковій літературі. Проте на практиці країни використовують механізми двостороннього та багатостороннього співробітництва для вирішення проблем продовольчої безпеки. Обґрунтовано, що на продовольчу безпеку значний вплив мають зміни геополітичного та геоекономічного порядку, криза довіри до міжнародних організацій, зміна клімату та екологічна політика. Визначено основні інструменти економічної дипломатії, за допомогою яких вона впливає на продовольчу безпеку. Охарактеризовано ландшафт економічної дипломатії через втручання країн у міжнародну торгівлю, що мають протекціоністський характер. Визначено роль аграрного протекціонізму для продовольчої безпеки. Проаналізовано стан захисту сільськогосподарських виробників у 2023 р. в окремих країнах світу. Розкрито проблему регулювання зовнішньої торгівлі для України та основні бар'єри, в тому числі й в сільськогосподарському секторі. Розкрито роль багатосторонньої дипломатії в забезпеченні продовольчої безпеки. Проаналізовано програми окремих країн та фондів, спрямовані на подолання продовольчої кризи та підтримання продовольчої безпеки. Аргументовано роль України у забезпеченні глобальної продовольчої безпеки та основні виклики, які вона відчуває у зв'язку з війною. Підтверджено роль регіональної інтеграції у продовольчій безпеці. Запропоновано заходи для ефективного використання інструментів економічної дипломатії для забезпечення продовольчої безпеки.

Наукова новизна результатів дослідження. Наукова новизна даного дослідження полягає у комплексному аналізі інструментів економічної дипломатії, спрямованих на забезпечення продовольчої безпеки в умовах сучасних глобальних викликів; обґрунтуванні їх ролі у стабілізації продовольчих систем у контексті кліматичних змін, геополітичної нестабільності та соціально-економічної нерівності.

Практична значущість результатів дослідження. Практична цінність дослідження полягає в тому, що розроблені в ній підходи до використання інструментів економічної дипломатії для забезпечення продовольчої безпеки та зроблені висновки можуть бути використані суб'єктами продовольчої безпеки на усіх рівнях її функціонування, в тому числі, у процесі удосконалення державної політики у сфері продовольчої безпеки, інтеграції в освітні програми підготовки фахівців з міжнародних відносин та міжнародних економічних відносин.

Ключові слова: геополітична невизначеність, продовольча безпека, сільське господарство, економічна дипломатія, інструменти економічної дипломатії, двостороннє та багатостороннє співробітництво, протекціоністська політика, аграрний протекціонізм, міжнародна торгівля, зовнішня торгівля України, СОТ, фінансування програм продовольчої безпеки.

Ivashchuk I.O., Ivashchuk O.V., Nahirna N.I.

TOOLS OF ECONOMIC DIPLOMACY IN ENSURING FOOD SECURITY

Purpose. The aim of the article is to study the role of tools of economic diplomacy in ensuring food security, identification of effective measures that contribute to the stability of food systems and their reform in the context of global challenges.

Methodology of research. A set of scientific methods was used to achieve the goal of the study, in particular: the abstract and logical method was used to formulate generalizations and conclusions based on the results of the analysis of the relationship between economic diplomacy and food security; methods of analysis and synthesis were used to substantiate theoretical approaches to economic diplomacy, to substantiate the impact of its tools on food security; comparative analysis – to study the experience of leading countries in the world in using tools of economic diplomacy to develop food systems and ensure the protection of agricultural producers; empirical analysis – to assess the policy of protectionism and the use of restrictive measures by countries in international trade, the impact of Ukraine's economic diplomacy tools on its foreign trade and food security in the world; institutional analysis – to identify the role of institutions (including funds) in solving food issues; the method of visual analysis was used to visualize the results of the study through graphs, charts and tables.

Findings. The multifaceted nature of the problem of food security is substantiated. The directions of its research in the scientific field are analysed. It is confirmed that research on food security through the prism of economic diplomacy is not frequent in the domestic scientific literature. However, in practice, countries use mechanisms of bilateral and multilateral cooperation to solve food security problems. It is substantiated that food security is significantly affected by changes in the geopolitical and geo-economics order, a crisis of confidence in international organizations, climate change and environmental policy. The main tools of economic diplomacy, with which it affects food security, are identified. The landscape of economic diplomacy is characterized by the intervention of countries in international trade that are protectionist in nature. The role of agrarian protectionism for food security is determined. The state of protection of agricultural producers in 2023 in individual countries of the world is analysed. The problem of foreign trade regulation for Ukraine and the main barriers, including in the agricultural sector, are revealed. The role of multilateral diplomacy in ensuring food security is revealed. The programs of individual countries and funds aimed at overcoming the food crisis and maintaining food security are analysed. The role of Ukraine in ensuring global food security and the main challenges it experiences in connection with the war are argued. The role of regional integration in food security is confirmed. Measures are proposed for the effective use of economic diplomacy tools to ensure food security.

Originality. The scientific novelty of this study lies in the comprehensive analysis of economic diplomacy tools aimed at ensuring food security in the face of modern global challenges; substantiation of their role in stabilizing food systems in the context of climate change, geopolitical instability, social and economic inequality.

Practical value. The practical value of the study lies in the fact that the approaches developed in it to the use of economic diplomacy tools to ensure food security and the conclusions drawn can be used by food security actors at all levels of its functioning, including in the process of improving state policy in the field of food security, integration into educational programs for training specialists in international relations and international economic relations.

Key words: geopolitical uncertainty, food security, agriculture, economic diplomacy, tools of economic diplomacy, bilateral and multilateral cooperation, protectionist policy, agrarian protectionism, international trade, foreign trade of Ukraine, WTO, financing of food security programs.